

KRISER

■ JESPER VESTERMARK KØBER

Janet Roitman:

Anti-Crisis

Duke University Press 2013, 176 s.

David Runciman:

The Confidence Trap. A History of Democracy in Crisis from World War I to the Present

Cambridge University Press 2013, 408 s.

Ordet krise karakteriserer som få andre ord vor tids samfund. Der går ikke et år uden nye bøger, der opdaterer os om kriser, der enten er i gang eller på vej. Især den seneste finansielle og økonomiske krise, der begyndte omkring 2008, har været genstand for politologers, økonomers og historikers interesse.¹ Denne krise synes interessant, fordi den, ifølge flere iagttagere, ikke kun repræsenterer en krise for den finansielle verden, men kan tolkes som kapitalismens, demokratiets eller det moderne samfunds krise.

Kriser undersøges typisk ved at forfatteren søger svar på, hvad der gik galt for derefter at præsentere løsninger eller tilgange til problemerne. To nyere bøger koncentrerer sig i stedet om, hvad denne interesse for kriser fortæller os om vores opfattelse af historie og demokrati.

Den amerikanske antropolog Janet Roitman analyserer i sin bog *Anti-Crisis* forskellige fortolkninger af krisebegrebet og undersøger, hvordan en krise karakteriseres.

Den britiske professor i politisk teori David Runciman fokuserer i bogen *The Confidence Trap* på demokratier i forskellige historiske krisesituationer. Han vil vise, at de nuværende økonomiske og politiske kriser ikke er exceptionelle, da demokratier med jævne mellemrum befinder sig i kriser, de ikke kan håndtere. Han behandler fortrinsvis udenrigspolitiske kriser, hvor den demokratiske styreform så ud til at være truet, eller økonomiske kriser, hvor markedsökonomien synes under pres.

Begge bøger beskæftiger sig med brugen af krisebegrebet, men undersøger det på meget forskellige måder. Fælles for de to forfattere er ønsket om at forstå,

1 Se bl.a. Alasdair Roberts: *The Logic of Discipline: Global Capitalism and the Architecture of Government*, Oxford University Press 2010; Wolfgang Streeck: *Gekaufte Zeit: Die vertagte Krise des demokratischen Kapitalismus*, Suhrkamp 2013; Jørgen Goul Andersen: *Krisens Navn: Bekæmper regeringen den forkerte økonomiske krise?* Frydenlund 2013.

hvad det vil sige, at et samfund eller et demokrati er i krise. I det følgende vil jeg anmelde de to bøger hver for sig, hvorefter jeg afslutningsvis giver en fælles karakteristik af bøgerne og kort skitserer, hvordan de kan inspirere til fremtidigt arbejde med kriseforestillinger.

KRISEBEGREBET

I *Anti-Crisis* undersøger Jane Roitman krisebegrebets status som et af vor tids grundbegreber. På små 100 sider opbygger hun kort og klart et velbegrundet argument om, at kriser opleves som "moments of truth" (side 3). Oprindeligt menes begrebet at stamme fra den medicinske verden, hvor begrebet betegnede en situation, hvor en patient svævede mellem liv og død, hvorfor handling var nødvendig. I dag er kriser ikke afgrænsede perioder, men tilstande, der varer på ubestemt tid og præger mange forskellige dele af samfundet. Ifølge Roitman er det under kriser, at kritik opstår og forestillinger om en anden verden bliver mulige, fordi handlinger og løsninger er nødvendige.

En krise er interessant at undersøge, fordi den opfattes som et ståsted, hvorfra vi kan argumentere for, at tiden er kommet til forandringer. Når en situation skildres som en krise, skabes der på den måde et rum, hvorfra historien kan fortolkes. Derved lukkes der også for andre måder at fortolke situationen på. I forlængelse af denne observation appellerer Roitman til, at vi stiller os selv spørgsmålene: hvornår bliver en krise til en krise, og hvordan bruges begrebet som kategori til at beskrive historien og nutiden?

Bogen er delt op i tre kapitler. Det første gennemgår krisebegrebets historie, hvor hun læner sig op af Reinhart Kosellecks artikel i *Geschichtliche Grundbegriffe* fra 1982, der i 2006 blev oversat til engelsk.² Med Koselleck som vejviser argumenterer hun for, at krise med oplysningstiden blev et temporalt begreb, der hang sammen med kritik.

I det andet kapitel undersøger hun krisebegrebet i forskellige analyser af den finansielle krise, som den er beskrevet i noget af de senere års engelsksprogede litteratur. Her demonstrerer hun, hvordan brugen af krisebegrebet åbner for fortolkninger og samtidig lukker andre muligheder for analyser og løsninger. Ifølge Roitman tolkes den finansielle krise mellem 2007 og 2009 på tre forskellige måder: den markedsorienterede, den neo-keynesianistiske og den marxistiske tolkning, der alle hævder at kunne påvise en krise i enten banksystemet eller det kapitalistiske system. Roitman argumenter for, at kriser på den måde bliver til en blind vinkel (blind-spot), der usynliggør nogle ting og gør andre pointer synlige, alt afhængig af, hvilken kritik man ønsker at artikulere igennem krisen. I denne sammenhæng demonstrerer hun også, at forskellen mellem krise og normalitet ikke er et spørgsmål, der er givet en gang for alle. Eksempelvis skriver hun, at da

2 Reinhart Koselleck og Michaela Richter: "Crisis", *Journal of the History of Ideas* 67 (2), 2006, s. 357-400.

politikere i USA og Storbritannien ledte efter løsninger på den finansielle krise oplevedes den hidtidige normalitet som en krise. Statslige indgreb i den finansielle sektor blev pludselig, stik i mod de foregående 30 års økonomiske principper, anset for at være nødvendige.

I det tredje kapitel diskuterer hun, om vi kan forestille os en fremtid uden kriser. En krise indebærer en forestilling om, at vi kan fjerne os fra én forståelse af verden til en anden, men hun sætter spørgsmålstegn ved, hvorvidt forestillingen om krise reelt muliggør alternativer, eller om kritikken af et system i virkeligheden fastholder omdrejningspunktet for kritikken, hvad enten det er det politiske system, bankvæsenet eller kapitalismen. Løsningerne af krisen vil føre til ny kritik og derved nye kriser, hvorfra forventninger til en anden fremtid kan skabes.

Bogen hænger godt sammen. Roitman har styr på sine argumenter, og hun viser, hvordan hendes metode kan bruges gennem analysen af finanskrisens forskellige tolkninger. Man kan dog sige, at fremstillingen er meget loyal overfor Kosselleck, og hun bringer således ikke et nyt teoretisk eller metodisk fundament til forståelsen af kriser.

Med sin noget tørre stil holder Roitman fokus på sin pointe gennem hele bogen, der kan fungere som inspiration til analyser af fortidens kriseopfattelser. Det er ganske godt, at vi i bogen får en udvidelse af måden, hvorpå kriser kan forstås som udgangspunktet for en analyse. Bogen stiller nødvendige spørgsmål, som kan bruges til analyser af fortidens kriser eller til at afgøre, hvordan en krise bliver en krise, og hvad det kan fortælle om et samfunds historiesyn. Med denne bog får vi både en fremstilling, der gør os klogere på finanskrisens forskellige fortolkninger og et fundament til at forstå andre historiske kriseforestillinger.

DEMOKRATIETS KRISER

Hvor Roitman stiller spørgsmål om krisebegrebets fremtrædende placering i samfundet, er Cambridge-professoren David Runciman optaget af, hvordan demokratier reagerer i krisetider. Han interesserer sig dog ikke for, hvordan vi undgår fremtidige kriser. I stedet argumenterer han for, at vi bør indstille os på, at demokratier formentlig ikke kan løse kriser. Således heller ikke den økonomiske krise, de vestlige demokratiers problemer med at løse klimaforandringerne og det autoritære Kinas fremmarch, som han betegner som vor tids væsentligste udfordringer.

Hans bog går imod den udbredte forestilling om den demokratiske tidsalder fra ca. 1945 til 1975 og flere demokratiexperts ønske om at vende tilbage til fortidens angiveligt mere demokratiske samfund.³ Han præsenterer en meget lidt idealistisk forestilling om demokrati, og han afviser flere gange, at kriserne skal forstås som "moments of truth". Ifølge Runciman er kriser ikke øjeblikke af klar-

3 Se bl.a. Colin Crouch: *Post-Democracy*, Polity Press 2004; Tony Judt: *Ill fares the land*, Penguin Books 2010.

hed, men derimod perioder med stor frustration, som demokratiske stater sjældent løser overbevisende. En af hans pointer er, at der ikke er nogen modsætning mellem demokrati og kriser. Tilbagevendende kriser er en virkelighed, der altid vil være til stede for demokratier.

Runciman argumenterer for, at vor tids usikkerhed omkring de vestlige demokratiers fremtid minder om de kriser, som har fulgt demokratierne igennem det 20. århundrede. Ifølge Runciman kan der fortælles to historier om demokrati i det 20. århundrede. En succeshistorie og en overlevelseshistorie. Succeshistorien handler om en styreform, der i løbet af de sidste 100 år blev konsolideret og udbredt over hele verden, så langt de fleste af jordklodens stater i dag påberåber sig en form for demokratisk legitimitet. Det gælder ikke mindst i Europa og USA, hvor det liberale demokrati synes urokkeligt. Den anden historie handler om, at demokratiets succeshistorie altid akkompagneres af bekymringer over styreformens fremtid og holdbarhed. I hele demokratiets historie har der været tvivl om demokratiets fremtid og overlevelsesmuligheder.

For at bevise sin pointe om demokratiets kroniske kriser fortæller han i otte kapitler om otte forskellige år, hvor demokratier har været i vanskeligheder. Han viser ikke, hvad vi kan lære af begivenhederne, men påpeger, hvordan de samme problemer går igen. Han indleder med et kapitel om Alexis De Tocquevilles syn på det amerikanske demokrati, der fungerer som resten af bogens ledestjerne. Ifølge Runciman bør Tocqueville minde os om den glemte sandhed, at demokratier udvikler en selvtilfredshed jo længere, de eksisterer. Vi må acceptere, at demokratier svinger imellem selvsikkerhed og depression, som Runciman kalder for selvsikkerhedens fælde (*The Confidence Trap*). Argumentet er, at demokratiernes styrke bliver deres egen svaghed. Hvis erfaringen fortæller os, at demokratierne altid finder en løsning, bør den nuværende krise vel ikke tages så seriøst?

Efter det indledende kapitel demonstrerer Runciman sin tese gennem en rundtur i forskellige verdenshistoriske kriser med op- og nedture for demokratierne. Fra 1. Verdenskrigs afslutning i 1918, hvor demokratierne sejrede uden at vide hvorfor, til Londonkonferencen i 1933, hvor demokratierne viste sig ude af stand til at stå sammen om at løse den økonomiske krise, til den kolde krigs begyndelse i 1947 i et Europa tæt på økonomisk kollaps og supermagter på vej i krig. Kapitlet om 1962 viser forskellige kriser for demokratiet med de tre eksempler Cuba-krisen, Spiegel-affæren, der forandrede det vestyske demokrati, og Indiens konflikt med Kina. I de to følgende kapitler om 1974 og 1989 argumenterer Runciman for, at der hurtigt blev skabt uberettiget usikkerhed om demokratiets fremtid, fordi politikere i demokratier havde svært ved at vide, hvor de reelle kriser er. Således var 1980'erne fyldt med bøger, der forudså demokratiernes endeligt i kampen mod kommunismen. I det sidste kapitel vender Runciman sig mod krisen i 2008 for at fortælle os, at vi aldrig kan vide, hvor lang tid en krise varer.

Der er flere gode ting at sige om *The Confidence Trap*. Runcimans fremgangsmåde er interessant og ganske ambitiøs. Bogen er underholdende skrevet, og det

er ikke svært at lade sig rive med af Runcimans udlægning af centrale storpolitiske begivenheder. Overordnet er *The Confidence Trap* en velskrevet fortælling, men samtidig en bog, der ikke er overbevisende nok. Der mangler en grundigere introduktion til, hvad Runciman forstår ved demokrati, og derved også, hvad han forstår ved et autokrati. Han skriver i indledningen, at han har en bred definition af demokratier. Det ville dog have været interessant, hvis han tog højde for forandringer i forestillingerne og forventningerne til demokratiet. Vi får således ikke nogen svar på, hvad der adskiller demokratier rundt omkring i verden, eller hvordan skiftende forestillinger om demokrati har påvirket holdningen til demokratis handlemåder. Netop opfattelsen af, hvad et demokrati er, har ændret sig meget siden 1. verdenskrig.

Der mangler dog ikke kun en diskussion af forskellen mellem demokratier i de forskellige perioder, men også af forskellen mellem demokratiers ageren i udenrigspolitisk- og indenrigspolitisk sammenhæng. De fleste af bogens kapitler foregår i internationale politiske konflikter. Men det defineres ikke klart, hvad forskellen mellem et autoritært og et demokratisk styre er, når det handler om udenrigspolitik. Udenrigspolitik er måske det politikområde, hvor demokratier minder mest om autoritære styreformer, da spørgsmål om nationens sikkerhed ofte anses for at være for vigtige til at befolkningen tør inddrages. I krisesituationer tager demokratisk valgte ledere idealet om den offentlige deltagelse meget lidt alvorligt. Runcimans argument ville være mere overbevisende, hvis han i højere grad sammenlignede demokratier og autoritære regimer.

Alt for tit slipper han afsted med at forklare for meget med demokratiet. Han beskriver eksempelvis klimaudfordringerne som et område, hvor det er nemmere for et autoritært styre at handle. Argumentet halter dog i denne sammenhæng. Det kan være svært at se verdenssamfundets manglende reaktioner på klimaproblemerne som udtryk for, at demokratiske politikere er for afhængige af at levere kortsigtede resultater, da lande som Kina heller ikke føler sig forpligtet til at omstille sig til en fuldstændig klimavenlig politik. Måske skal forklaringerne findes andre steder end deres styreformer.

SAMLET KARAKTERISTIK

Indledningsvis skrev jeg, at bøgerne ville forstå samfund og demokratier i krise. Det lykkes bedst, hvis bøgerne læses sammen. Bøgerne giver mulighed for gode refleksioner, der kan være nyttige til fremtidige undersøgelser af krisebegrebet. Som metodisk inspirationskilde fungerer Roitmans *Anti-Crisis*, og med Runcimans *The Confidence Trap* får vi en ganske ambitiøs nyfortolkning af demokrati og krisebegrebet i det 20. århundrede.

Hvor *The Confidence Trap* mangler et teoretisk fundament og en diskussion af forskningslitteraturen, leverer *Anti-Crisis* en holdbar analyse af forskellige holdninger til krisebegrebets betydning. Studier af Roitmans karakter kan derfor ganske frugtbart kombineres med mere empiriske studier af politisk historie,

der vil give et dybere lag i forskellige historiske perioders opfattelser af forholdet mellem en normalsituation og en krisesituation.

Samlet set mener jeg, at bøgerne rejser nogle væsentlige spørgsmål, der kan bruges i fremtidige undersøgelser.

For det første er der spørgsmålet om, hvem der definerer en krise? Bøgerne fokuserer på nødvendigheden af at fastholde et kritisk syn på, hvilke aktører, der definerer, hvilke kriser der fokuseres på. Når vi undersøger fremtidige kriseforestillinger kan det være nyttigt at se på, hvilke "sandheder", der bliver udeladt, når bestemte aktører karakteriserer et samfund i krise.

For det andet er der spørgsmålet om, hvad der defineres som værende i krise. Begge bøger ser kritisk på distinktionen mellem et normalsamfund og et samfund i krise. Det vil i høj grad være nyttigt for historikerne i fremtidige undersøgelser af fortidens kriseopfattelser at undersøge forholdet mellem normalitet og krise, når kriser fremstilles som mere permanente tilstande for samfundet, eller når en normalt tilstand pludselig opfattes som en krise.

JESPER VESTERMARK KØBER
PH.D.-STIPENDIAT
SAXO-INSTITUTTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
EMAIL: QTP645@HUM.KU.DK